

Elektronik Kaynakların Seçimi ve Değerlendirilmesi

Selection and Evaluation of Electronic Resources

Doğan Atılğan* ve Yusuf Yalçın**

Öz

İkinci dünya savaşından sonra görülen yayın patlaması, basılı kaynakların denetim ve erişiminde sorunlar yaşanmasına neden olmuştur. Bu da yayıncılık sektöründe yeni arayışlara yol açmıştır. 1980'li yıllardan sonra basılı yayın fiyatlarındaki hızlı artış da bu etmenlere eklenince elektronik yayıncılık sektörü gelişmeye başlamıştır. Öncelikle bilimsel ve akademik yayınlarla başlayan elektronik yayın günümüzde tüm yayın türlerini kapsamaktadır. Yayıncılıktaki bu gelişim bilgi merkezlerinin derme geliştirme ve hizmet politikalarını da önemli ölçüde değiştirmiştir. Bu çalışmada elektronik yayınların seçim, değerlendirme ve sağlama konularında genel bir girişten sonra bir devlet üniversitesinin bir de özel üniversitenin abone olduğu veritabanları ve bu veri tabanlarının kullanımının değerlendirilmesi yapılmaktadır.

Anahtar Sözcükler: veritabanı; üniversite kütüphaneleri; veritabanı değerlendirme; elektronik yayıncılık; kaynak seçimi; koleksiyon geliştirme; koleksiyon değerlendirme

Abstract

Publication boom and issues related to controlling and accession of printed sources have created some problems after World War II. Consequently, publishing industry has encountered the problem of finding possible solution for emerged situation. Industry of electronic publishing has started to improve with the rapid increase of the price of

---

* Prof. Dr., Ankara Üniversitesi DTCTF BBY Bölümü Öğretim Üyesi. e-posta: atilgan@ankara.edu.tr

** Uzman, İzmir Üniversitesi Kütüphane Müdürü. e-posta: yusuf.yalcin@izmir.edu.tr

printed sources as well as the problem of publication boom. The first effects of electronic publishing were appeared on the academic and scholarly publications then electronic publishing became a crucial part of all types of publications. As a result of these developments, collection developments and service policies of information centers were also significantly changed. In this article, after a general introduction about selection and evaluation processes of electronic publications, the subscribed databases by a state and a privately owned university in Turkey and their usage were examined.

Keywords: *database; university libraries; database evaluation; electronic publishing; resource selection; collection development; collection assessment*

Giriş

Özellikle son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler bilgi erişim hızında ve depolama kapasitelerinde artışları beraberinde getirmiştir. Gerek bilgi erişim hızının artması, gerekse veri depolama kapasitelerindeki artışlar özellikle Web üzerinden erişilebilen elektronik veritabanı uygulamalarının yaygınlaşmasını sağlamıştır.

Yaşanan gelişmelerin yarattığı olumlu etkilerin yanı sıra, özellikle basılı dergi fiyatlarında görülen aşırı artışların kütüphane bütçeleri üzerine getirdiği yükler her geçen gün artmaktadır. Örneğin derleme (review) makaleler yayımlayan bir kimya dergisi olan *Tetrahedron Letters*'in fiyatı 1974'de 200 ABD Dolar'ından 1997'de 7176 ABD Doları'na yükselmiştir (Tonta, 2000, s. 91). 2009'da ise derginin abonelik ücretinin 14.868¹ ABD Doları olduğu görülmektedir.

Artan maliyetler, gelişen ve ucuzlayan teknolojinin getirdiği avantajlardan dolayı kütüphanelerin elektronik kaynaklara yöneldikleri görülmektedir. Neal (1996, s. 76) 10 yıl içerisinde kütüphane yayın satın alma harcamalarının yarısının elektronik kaynaklara ayrılacağını öngörmüştür. 1997-1998 yıllarında ARL (American Research Libraries) üyesi olan kütüphanelerin %29'u ve ARL üyesi olmayan kütüphanelerin %34'ü basılı dergileri iptal ederek elektroniğe geçiş yapmışlardır (Montgomery ve Sparks, 2000). 2002 ARL verilerine göre ise, ARL kütüphaneleri bütçelerinin yaklaşık

---

¹ *Tetrahedron Letters* dergisine ait fiyat 20 Kasım 2009 tarihinde Ulrich's Periodicals Directory' den alınmıştır

%16,3'ünü elektronik kaynaklar için kullanmaktadır (ARL, 2002). 2008 Yılı verileri değerlendirildiğinde ise ARL kütüphaneleri bütçelerinin %50' ye yakını elektronik kaynaklara aktarmaya başlamışlardır (ARL, 2009).

Artan maliyetler ve daralan bütçeler elektronik kaynaklara yönelen bilgi merkezlerinde elektronik kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde yeni yöntemler geliştirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

Elektronik Yayıncılık

Sürelî yayınlar bilimsel araştırmalarda güncel bilgiye ulaşmada en sık kullanılan kaynaklardır. Fakat maliyetlerinin yüksek olması kütüphane bütçelerine her geçen gün daha fazla yük getirmektedir. ARL istatistiklerine göre, 1986 yılında ARL kütüphaneleri abone oldukları sürelî yayınlara 1.496.775 ABD Dolar para ayırırken, aynı sayıdaki sürelî yayına ayrılan para 2008 yılında 7.097.140' ABD Doları'na yükselmiştir. Yine aynı dönemde monograflar için harcanan tutar ise 1986 yılında 1.120.645 ABD Doları iken, 2008 yılında monograflar için harcanan tutar 2.084.991 ABD Doları'na yükselmiştir (ARL, 2009). Sürelî yayınların bu kadar pahalı olmasının temelinde bilimsel makalelerin ilk kopya maliyetlerinin yüksek olması gelmektedir. Bilimsel bir makalenin ilk kopya maliyetinin 2000-4000 ABD Doları olduğu hesaplanmaktadır (Tenopir ve King, 1998). Varian ise (1998) yaptığı çalışmada; yılda dört kez yayınlanan bir derginin maliyetinin posta giderleri de dahil olmak üzere 12.000 ABD Doları civarında olduğunu hesaplamıştır.

Maliyetlerinin yüksek olmasına rağmen sürelî yayınların kütüphanelerdeki yerlerini korumasının temel nedeni güncel bilgiye olan ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı en iyi karşılayan materyal türü ise sürelî yayınlardır. Tennessee Üniversitesinde yapılan bir soruya birden çok seçeneğe cevap verilen bir araştırma sonucunda araştırmacıların makaleleri kullanma nedenleri en yüksek orandan başlayarak şöyle sıralanmaktadır: Ankete katılanlar sürelî yayınları; %75 oranında araştırma yapmak, %58 oranında eğitime destek, %32 oranında resmî yayınlardan haberdar olmak ve %20 oranında da resmî sunumlardan haberdar olmak için kullandıklarını ifade etmişlerdir. (Tenopir ve King, 1998).

Bu dönemde teknolojik gelişmeler ve buna bağlı olarak bilgi erişim hızının artması, yaygınlaşan elektronik dergileri bir alternatif olarak kütüphanelerin hizmetine

sunmuştur. Bu durumu en iyi açıklayan örnek, 1986-2008 yıllarında ARL kütüphanelerindeki elektronik kaynaklara ayrılan bütçe %374 oranında artarken,, yine aynı dönemde monograflar için ayrılan bütçe sadece %86 oranında bir artış göstermiştir (ARL, 2009).

Elektronik yayıncılık; belgelerin elektronik ortamda ve ağlar aracılığıyla dağıtımı, arşivlenmesi ve bu belgelere erişilmesi olarak tanımlanmaktadır. (Tonta, 2000, s. 89). Elektronik yayıncılığın en önemli ürünleri arasında ise “elektronik dergiler” yer almaktadır, bunlar için “online Journal (çevrim içi dergi)”, “e-journals (e- dergi)”, gibi terimler de kullanılmaktadır. (Curtis, 2000, s.3). Ashcroft ve Langdon (1999, s. 105) elektronik dergileri indeksleme ve öz hazırlama hizmetleri yardımıyla oluşturulan, CD-ROM, Internet gibi elektronik ortamlar üzerinde erişime açılan süreli yayınlar olarak tanımlamışlardır. Günümüzde yaygın olarak kullanılan biçim Internet üzerinden erişim biçimindedir. CD-ROM teknolojisi güncelleme vb. sorunlardan dolayı tercih edilir format olmaktan çıkmıştır.

Elektronik dergiler ve basılı dergiler birçok ortak özelliğe sahip olmasına karşın, bunları birbirinden ayıran en önemli fark, e-dergilerin elektronik ortamlar veya ağlar üzerinden hizmete sunulmasıdır. Bu terim önceden basılı ortamda yayınlanan dergilerin elektronik sürümlerini de kapsamaktadır (Arms, 2002, s. 80; Afzali, 2003, s. 31). Elektronik dergiler özellikle ağlar üzerinden erişilebilir olduktan sonra kullanıcıların hizmetine hızlı, zaman ve mekân sınırı olmadan sunulur hâle gelmiştir.

Elektronik Yayıncılığın Tarihsel Gelişimi

Eldeki verilere göre dünyada yaklaşık 200.000 dergi yayınlanmakta ve bunların yaklaşık 60.000’i bilimsel ve akademik dergi olarak işlev görmektedir. Bu bilimsel ve akademik dergilerden 24.000’i hakemli dergi olup, her yıl ortalama 2,5 milyon makale yayınlanmaktadır (Kingsley, 2006).

İlk elektronik dergi 1980’li yılların başında kullanıcıların hizmetine sunulmuştur. Bu dergiler e-posta yolu ile kullanıcılara gönderilmekte veya FTP sunucular aracılığı ile kullanıcılara ulaştırılmaktaydı; dosya formatı olarak ise metin biçimi yaygın olarak tercih edilmekteydi. Aynı yıllarda birkaç dergi de tam metin olarak CD-ROM üzerinden kullanıcılara ulaştırılmıştır (Curtis, 2000, s. 7).

Internet üzerinden dergilerin tam metin olarak hizmete sunulması ilk kez 1993’de Amerikan Kimya Kurumu tarafından gerçekleştirilmiştir (Tonta, 1997, s. 306). Fakat bu yıllarda özellikle Internet kullanıcısının az olması, elektronik dergilerin okuyucu sayısının da az olması sonucunu doğurmuştur. (Curtis, 2000, s. 7). Bunun da bir sonucu olarak başlangıçta elektronik dergiler basılı dergilerin elektronik kopyası formatında ve dergi basıldıktan sonra kullanıcıya sunulmuştur. (Arms, 2002, ss. 80-81). Web öncesi döneme ait ilk elektronik dergi ise *Online Journal of Current Clinical Trials*’dır. Elektronik dergi kullanımının tam olarak yaygınlaşmaya başlamadığı bu dönemde sadece elektronik olarak yayınlanan bu dergi de kullanıcılar tarafından tam bir kabul görmemiştir (Arms, 2002, ss. 80-81).

1990’lı yılların başlarında sayıları oldukça az olan elektronik dergiler 90’lı yılların ortasından itibaren hızla artmaya başlamıştır. Örneğin 1991 yılında ARL’de yayımlanan *Directory of Electronic Journals, Newsletters and Academic Discussion Lists* adlı yayının ilk basımında (Mayıs 1991) yaklaşık 27 elektronik dergi listelenmiştir (Stange, 1999, s. 15). Bu yayının 1994 yılında yayınlanan 4. basımında kapsamındaki elektronik dergi sayısı 110’a, 5. basımda ise (1995) 700’ün üzerine çıkmıştır. Elektronik dergisi sayısı 1997 yılında 1465’e yükselmiştir (Chan, 1999, s. 11). Kasım 1998 yılına gelindiğinde ise elektronik dergi sayısındaki artış gözle görülür bir hâl almış ve bu sayı 6777’ye ulaşmıştır (Stange, 1999: s. 15). Elektronik dergilerin konularına göre dağılımına bakıldığında ise karşımıza çıkan tablo şöyledir; dergilerin %28’i sosyal bilimler, %21’i yaşam bilimleri, %15’i teknoloji, %14’ü eğlence ve genel konular, %14’ü sanat ve insani bilimler ve %8’i de fizik alanındadır. (Mogge, 1999, s. 20).

Elektronik yayın artışını hızlandıran nedenlerin başında büyük yayınevlerinin bu alana ilgi göstermeye başlaması gelmektedir. 1991-1995 yılları arasında Elsevier Science “The University Licensing Program” (TULIP) adı altında bir projeyi devreye sokmuştur. Bu proje kapsamında 9 üniversite için 43 dergi dijital ortama aktarılmış ve her kurum dosya dağıtımında kendi yaklaşımını sergilemiştir (Curtis, 2000, s. 8). Andrew W. Mellon Foundation tarafından 1993 yılında çeşitli disiplinlere ait en fazla talep gören dergilerin eski sayılarını da elektronik ortama aktarmak amacı ile bir proje başlatılmıştır. Bu projenin temel amacı özellikle kütüphanelerin yer sıkıntısına çözüm getirmek olarak belirtilmiştir. Proje 5 kütüphanede 10 dergi ile başlamıştır (Curtis, 2000, s. 8). Elektronik dergilerin gerek kullanıcılar tarafından yaygın olarak kullanımı ve gerekse yayıncıların bu alana ilgilerini arttırabilmek amacı ile 1996-1998 yılları

arasında *The Super Journal Project in the UK* uygulanmaya başlanmıştır (Curtis, 2000, s. 8). 1995 yılında Web üzerinden, *Project Muse*, *OCLC's Electronic Collection Online (ECO)* ve *JSTOR (Journal Storage)* birer hizmet paketi olarak sunulmaya başlanmıştır (Curtis, 2000, s. 7).

Özellikle Web üzerinden veri transferinin her geçen gün hızlanması ve yeni ortamın getirdiği avantajların anlaşılır hâle gelmesi ile birlikte elektronik kaynakların kullanımı giderek artmaya başlamıştır. Amerikan Matematik Kurumu, Amerikan Fizik Kurumu, Elektrik ve Elektronik Mühendisleri Kurumu ve Endüstriyel ve Uygulamalı Matematik Kurumu gibi bilimsel kuruluşlar tüm dergilerini Internet üzerinden elektronik olarak sunmaktadırlar (Odlyzko, 1999). Dergilerin elektronik ortama aktarılmasıyla başlayan süreç hızlanarak devam etmektedir. Son yıllarda özellikle e-kitap dermeleri, referans kitaplar ve özel seriler yayınevleri tarafından elektronik ortamda sunulmaya başlanmıştır.

Elektronik Yayınların Avantajları ve Dezavantajları

Elektronik dergilerin kendine özgü getirmiş olduğu bazı avantajlar ve dezavantajlar bulunmaktadır. Elektronik dergilerin avantajları şu şekilde sıralanabilir:

- **Elektronik dergilere zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın erişilebilmektedir** (Curtis, 2000, s. 14): Elektronik dergilerin yaygın olarak kullanılmasında ve benimsemesinde zaman ve mekân sınırlaması olmaksızın erişilebilmeleri önemli rol oynamıştır. Elektronik yayınların bu avantajı, araştırmacıların bilgiye erişimini kolaylaştırmıştır (Neal, 1996, ss. 74-75).
- **Elektronik dergilerin içerisinde tam metin arama yapılabilir**: Elektronik dergiler basılı dergilerden farklı olarak, ortamının da getirmiş olduğu avantajlar sayesinde derginin içerisinde tam metin arama yapılabilir. Teknolojide yaşanan gelişmeler sayesinde artık günümüzde sadece bibliyografik künyeden veya üst veriden değil tam metin içerisinde de tarama yapılabilir duruma gelinmiştir.
- **Elektronik dergilerin uyarı özelliği**: Dergide yapılan taramalarda uyarı özelliği sayesinde yapılan araştırmaya ilişkin yeni dokümanlar yayınlandığında e-posta yolu ile kullanıcılara bildirilmektedir (Chan, 1999, s. 12). Özellikle

günümüzde RSS gibi duyuru hizmetleri elektronik yayıncılıkta yaygın olarak kullanılmaktadır.

- **Bazı elektronik dergilere basılışından haftalar öncesinden erişilebilmektedir:** Makaleler Web üzerine konulduktan sonra beklemeye gerek kalmadan okunabilmektedir (Wells, 1997). Oysaki makalelerin basılı ortamda okunabilmesi için yayınlanmasını beklemek gerekmektedir; bu da uzun zaman alabilmektedir (Moret, 1997). Örneğin Amerikan Kimya Derneği'nin makalelerine basılıdan 11 hafta önce ağ üzerinden erişilebilmiştir (Wilkinson, 1998). Günümüzde birçok yayınevi dergilerini basılı halde yayınlanmadan önce elektronik ortama aktarmakta ve durumu kullanıcılarına bildirmektedir.
- **Elektronik dergiler daha ucuza mal olmaktadır:** Elektronik yayıncılığın maliyeti üzerine değişik fikirler öne sürülmekte ve bu fikirler üzerinde tartışılmaktadır. Harnad (1996) elektronik yayıncılığın basılı yayıncıların tahminine göre %20-%30 daha ucuz olacağı görüşünü dile getirmektedir. Whisler ve Rosenblatt (1997) ise ilk kopya fiyatlarının %20 daha az olacağı üzerinde durmaktadırlar. Fakat yayıncılar kârlarından vazgeçmek istememekte ve basılıdan elde ettikleri kazancı koruma yoluna gitmektedir.
- **Bağlantılar:** Elektronik dergi sunumlarının diğer bir sunum avantajı ise metin içinde yapılacak bağlantılar (link) ve açılacak pencerelerle aynı anda birçok bilgiye tek ekranda hızlı ve kolay bir şekilde ulaşmaktır ki bu da okuyucuya önemli bir kolaylık sunmaktadır (Gür, 2003, ss. 2-3).
- **Yayında kullanılan sunum yöntemi:** Elektronik dergilerin diğer bir avantajı da bilgiye sunma biçimi açısından getirdiği olanaklardır. Multi-medya sunum şansı tanıyan elektronik dergilerle video görüntü ve animasyonlar, “audio” sunum, interaktif sunumlar yapma olanağı sunuş zenginliği kazandırmak açısından klasik dergilerle karşılaştırınca elektronik dergiler önemli avantajlar sağlamaktadır (Gür, 2003, s. 3)
- **Elektronik Dergiler ve Atıf Oranı:** Elektronik dergilere zaman ve mekan sınırı olmadan tüm araştırmacıların kolayca ulaşabilmesinin doğurduğu bir avantaj da basılı dergilere göre daha çok kişi tarafından kullanılabilmesidir. Bu da elektronik yayınların basılı yayınlara oranla daha fazla atıf almasını doğurmaktadır. Gür (Gür, 2003, s. 4) Lawrence in yaptığı bir araştırmaya (2001,

s. 521) dayandırdığı çalışmasında, elektronik dergilerin basılı dergilere göre ortalama 2,6'dan fazla atıf aldığını belirtmektedir.

Elektronik dergiler sağlamış oldukları avantajların yanı sıra ortamın değişmesine paralel olarak bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedirler. Bu dezavantajları şu şekilde sıralayabiliriz:

- **Bilgisayar ekranından okuma:** Elektronik dergileri ekran üzerinden okumak ve takip etmek basılı dergilere oranla daha zordur (Grenquist, 1997). Özellikle basılı formata alışık olan kullanıcılar ekran üzerinden makaleleri takip etmekte zorluk çekebilmektedir.
- **Arşivleme:** Elektronik dergiler için en büyük sorunlardan birisi arşivlemeye ilişkin belirsizliklerdir. Arşivlemeye ilişkin sorumluluğun kimde olacağı, format değişikliklerinde yeni formata adaptasyonun kimin tarafından yapılacağı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Raney, 1998).
- **Bağlantı ömrü:** Bilimsel iletişimde alıntılar önemli bir rol oynamaktadır. Basılı ortamda yer alan bir kaynak, bir derginin web sayfası veya açık arşiv niteliğinde bir yayın değil de sadece bir web sayfası görünümünde ise bu kaynağa daha sonraki dönemlerde erişimde sıkıntılar yaşanabilmektedir (Raney, 1998). Elektronik ortamda bir web belgesinin ortalama 45 gün olduğu düşünülürse, bilimsel çalışmalarda yapılan alıntılara ulaşmakta zaman içerisinde sorunlarla karşılaşılması kaçınılmazdır.
- **Telif Hakkı Sorunları:** Elektronik bilginin değiştirilmesi, farklı şekillerde kaydedilmesi veya yayınlayanın bilgisi dahilinde olmadan tümüyle başka kişi veya kişilerce kullanılması, bu tür yayıncılığın henüz çözümlenememiş olan sorunlarından biridir. Elektronik bilgi ve belgelerin kolayca kopyalanıp başka bir ortama aktarılabilmesi, telif hakkı yasasının uygulanabilmesini zorlaştırmaktadır (Odabaş, 2009).

Sıralanan dezavantajlarına rağmen elektronik yayıncılık her geçen gün ivme kazanarak yaygınlaşmaktadır. Ülkemiz araştırma kütüphanelerinde de elektronik kaynakların edinilmesi ve hizmete sunulması aşamasında özellikle 1999 yılından itibaren önemli gelişmelere tanık olunmuştur. Türkiye'de elektronik kaynakların sağlanması aşamasında kütüphanelerimizin kurumsal ve toplu abonelikleri yanında konsorsiyal ve devlet destekli abonelikler de önemli yer tutmaktadır. Konsorsiyal

çalışmalar elektronik kaynakların abonelik koşulları ve fiyatlandırma modelleri üzerinde önemli etkiler yapmıştır.

Elektronik Kaynakların Fiyatlandırılması

Basılı yayınların fiyatlarının belirlenmesinde editoryal giderler, basım ve dağıtım giderlerinin maliyeti oluşturduğu bilinmektedir. Elektronik yayınlarda ise basılı yayınlardaki editoryal maliyete ek olarak ağ ve sunucu maliyetleri de eklenmektedir. Böylelikle elektronik yayınların maliyeti bazen basılı dergilerin iki katına çıkabilmektedir. Elektronik dergiciliğin gelişimi ve süreli yayınlardaki hızlı fiyat artışları kriz olarak nitelendirilebilecek boyutlara ulaşmıştır. Bilimsel yayıncılıktaki söz konusu krizi aşabilmek ve kütüphanelerin bütçelerini daha etkin kullanabilmek için fiyatlandırma modelleri ve bu modellere dayalı abonelik yolları oluşturulmaktadır. Kütüphaneler, artık okuyucularına yararlı olur diye abone olmak yerine, gerektiği zaman, gerekli miktarda ve mümkün olduğunca çok kişinin kullanabileceği yayınlara abone olabileceği modelleri geliştirilmektedir. Bu modellerde de tek tek abonelik yerine elektronik erişiminde olduğu yayınlar tercih edilmekte ya da büyük yayınevlerinin dergi paketleri veya veri tabanı aboneliği yoluna gidilmektedir.

Elektronik veritabanlarına aboneliklerin oluşturulması ve fiyatlandırılmasında veritabanı bazında farklılıklarla karşılaşılabilinmektedir. Örneğin IEE/IEEE Electronic Library veritabanı mühendislik fakültesindeki FTE (Full Time Equivalent = Tam zamanlı çalışan) sayılarına göre sınıflandırma yaparak fiyat belirlemesi yoluna giderken, Elsevier ScienceDirect veritabanı basılı abonelik tutarlarına göre bir fiyat tespit etmeyi tercih edebilmektedir. Bunun temel nedenleri elektronik ortamın basılı ortama göre yeni olması, basılı ortamdan farklı özellikler göstermesi ve yayınevlerinin kâr marjlarını düşürmek istememeleri başlıca etken olarak görülmektedir (Yalçın, 2006, s. 32).

Kütüphanelerin elektronik kaynaklara; kurumsal abonelikler, yayınevleri, aracı şirketler ve konsorsiyumlar aracılığı ile abonelik gerçekleştirdikleri görülmektedir. Ülkemizde 2006 yılından itibaren ulusal ölçekli lisans anlaşmaları da yapılmaya başlanmıştır.

Doğrudan Kurumsal Abonelikler

Kurumsal abonelikler kütüphanelerin ihtiyaçları doğrultusunda elektronik dergiye tek başına abone olmaları biçiminde gerçekleşmektedir. Bu tür uygulamalar genelde abone olunacak derginin bir veritabanı içerisinde olmaması, olsa bile paketin kütüphaneye getireceği yükün fazla olmasından dolayı tercih edilmektedir. Örneğin Başkent Üniversitesi Kütüphanesi *New England Journal of Medicine (NEJM)* dergisine Proquest5000 (P5000) paketi içerisinde elektronik olarak erişebilmesine rağmen basılı + elektronik olarak abonelik yolunu tercih etmiştir. Bunun temel nedeni bazı veri tabanı hizmet sunucularının tüm elektronik dergileri güncel olarak erişime açamamaları ile kurumların basılı arşiv dermelerinde bir kopukluğun oluşmasını istememeleridir (Yalçın, 2006, s. 33).

Kurumsal aboneliklerde yaşanan sorunlardan birisi de yayınevlerinin basılı aboneliği zorunlu tutması ve bununla birlikte elektronik ortamdan erişimde “eş zamanlı kullanıcı” da sınırlandırmalar yapmasıdır. Örneğin *NEJM* dergisi 2005 yılı basılı abonelik değeri 500 ABD Doları iken, basılı + elektronik olarak abonelik yapıldığında 750 ABD Doları’na yükselmektedir. Bununla birlikte ancak 5 adet IP üzerinden erişim yapabilme şartı getirilmiştir. Bu tür sınırlandırmalar özellikle dağıtık yerleşkeli üniversite kütüphanelerinde sıkıntılara yol açmaktadır (Yalçın, 2006, s.33). Kurumsal aboneliklerin, Montgomery ve King (2002), Odlyzko (1999) ve Tonta’nın da (2000) belirttiği gibi, yayınevi ve satıcılardan sağlanan aboneliklere göre daha pahalı olduğu görülmektedir.

Yayınevleri ve Aracı Şirketlerin Elektronik Dergi Paketleri

Üniversite kütüphaneleri, basılı ve elektronik dergi abonelikleri ile ilgili kurum politikaları, bütçe olanakları ve abone oldukları dergi sayısına göre farklı abonelik işlemleri yürütmektedir. Bazıları, özellikle az sayıda dergi alan kurumlar, istediği dergiye doğrudan abonelik tercih ederken, çoğunluk, özellikle son on yılda, aracı firmalar ve/veya yayınevlerin elektronik dergi paketlerine abone olmayı tercih etmektedirler.

Yayınevleri tarafından sağlanan elektronik dergi paketlerine abonelik, özellikle kurumsal olarak yapılan aboneliklere oranla, kullanıcılara daha avantajlı koşullarda hizmet sunulmasını sağlamaktadır. Her yayınevinin kendine özgü abonelik paketleri olmakla birlikte, özellikle Elsevier, Wiley-Blackwell gibi ticari yayınevleri kârlarının düşmesini önlemek amacı ile kütüphanelerin abone olduğu basılı abonelikleri kesmeye izin vermemekte, izin verenler ise elektronik versiyona geçişte (e-only abonelik), basılı aboneliklerin %90-95'i oranındaki ücretini fiyatlara yansıtmaktadır. IEEE gibi yayınevleri ise basılı aboneliklerin kesilmesinde bir sakınca görmemekte, bazı yayınevleri ise basılı aboneliği olmayan kurumlara veya belirledikleri ölçütlerden daha az ücret ödeyen kurumlara elektronik dergi paketine erişim için ek maliyetler çıkarabilmektedir.

Bir paketin tamamına abone olmak kütüphanelere değişik avantajları da beraberinde getirebilmektedir. Öncelikle, bazen bir dergiye ödenen paradan daha az fiyatla söz konusu pakete dahil tüm dergilere abone olunabilmektedir. Bu aboneliklerde kütüphanenin isteği ve/veya yayınevinin politikasına göre yıllık abonelik yada dergilerin satın alınması yolu izlenebilmektedir. Toplu alım yapıldığında dergi paketini satın alan kütüphane sayısı da önem kazanmaktadır. Üye sayısı arttıkça dergi paketlerinin fiyatı kütüphanelere daha da ucuz sağlanabilmektedir.

Aracı kuruluşlar aracılığı ile yapılan aboneliklerde dergilere erişim maliyeti açısından kütüphanelere belirli oranlarda kazanç sağlamaktadır. Birden fazla yayınevinin belirli dergilerine erişim imkânını birlikte hizmete sunmakta olan bu tip paketlerin (toplama koleksiyonlar) en büyük dezavantajı ise bazı dergilere uygulanan ambargolardır. Bu tür ambargolar, ki genellikle son 6 ya da 12 aylık döneme ait sayılara erişim yoktur, toplama veritabanı içerisinde yer alan dergilerin tam metinlerine yayınevlerinin belirlediği zaman aralıkları içerisinde erişilememek olarak karşımıza çıkmaktadır. Ambargolar özellikle tıp ve mühendislik gibi güncel bilgiye ihtiyaç duyulan alanlarda sıkıntılar yaratmaktadır.

Konsorsiyum Aracılığı ile Veritabanı Abonelikleri

Elektronik yayın aboneliğinde özellikle son yıllarda giderek yaygınlaşan modellerden birisi de konsorsiyum aracılığı ile yapılan konsorsiyal lisans anlaşmalarıdır. Bazı yayınevleri basılı dergilerin elektronik kopyalarına erişim olanağını lisanslar aracılığı ile

sadece kütüphane konsorsiyumlarına sağlamaktadır. Yayınevleri böylece telif hakları yasalarına ek olarak lisanslar aracılığı ile kendilerini garantiye almaktadırlar (Tonta, 2000, s. 120).

Konsorsiyumlar özellikle 90'lı yıllarda CD-ROM teknolojisi ve Internet alanında meydana gelen gelişmelere paralel olarak yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu konsorsiyumların temel amacı, elektronik kaynakların grup hâlinde satın alınmasında ilgili kuruma mali avantaj sağlamaktır. Konsorsiyum çalışmaları İngiltere'de 1992 yılında hız kazanmaya başlamıştır. The Consortium of University Research (CURL)/ Üniversite Araştırma Kütüphaneleri Konsorsiyumu, 21 Temmuz 1992'de, İngiltere'de araştırma desteği alan üniversitelerin konuya ilgisini arttırmak ve üyelerin elektronik ürün satıcılarıyla yapılan konsorsiyum anlaşmalarının avantajlarından yararlanabilmesini sağlamak üzere yetkilendirilmiştir. Daha sonra İngiliz Yüksek Öğrenim Konseyi (UK Higher Education Council) Birleşik (Ortak ?) Enformasyon Sistemleri Komitesi (Joint Information Systems Committee - JISC) aracılığı ile dağıtılan fonlar yardımıyla Dağıtık Ulusal Elektronik Kaynaklar (Distributed National Electronic Resources) ve Ulusal Elektronik Site Lisans Girişimi (NESLI: The National Electronic Site Licencing Initiative) oluşturulmuştur. Benzer çalışmalar Avrupa'nın diğer ülkelerinde de yapılmaya başlanmış, örneğin Fransa'da üniversitelerin üçte ikisi ve birçok kamu araştırma kurumu COUPERIN'i oluşturmuş ve Yunan üniversiteleri HEAL-LINK'i kurmuştur (Lindley, 2002, ss. 85-86). 2000'li yılların başından itibaren ulusal ölçekli konsorsiyumlar çalışmalrayla birlikte uluslararası çalışmalardada hız kazanmıştır. Bu alanda özellikle ülkemiz de konsorsiyum çalışmalarını kordine eden ANKOS'un da üye olduğu SELL (Southern European Libraries Link) ilk toplantısını 2001 yılında yaparak çalışmalarına başlamıştır.

Türkiye'deki konsorsiyum çalışmaları 1990'lı yılların sonunda başlamış ve 2000 yılında Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu kurulmuştur (ANKOS, 2009). Konsorsiyumların temel amacının fiyatların mümkün olduğunca aşağıya çekilebilmesi ve kütüphanelerin yayınevlerine karşı pazarlık güçlerinin artırılabilmesi olduğu gerçeğinden hareketle ülkemizde ANKOS kapsamında yürütülen çalışmalar sayesinde veritabanı fiyatları bazında önemli iyileştirmelerin sağlandığı görülmektedir².

² TAEK bir ANKOS üyesi olmasına rağmen IEEE veritabanı konsorsiyumuna yayınevi tarafından kabul edilmemiştir. TAEK'den kurumsal abonelik için istenen tutar 105.000 ABD Doları'dır. Oysaki

ANKOS'un ülkemize sağladığı kazanımlardan birisi de *Türk Ulusal Site Lisansı (TRNSL)*'dir.³ Böylece veritabanları lisans anlaşmaları yapılırken ANKOS üyelerinin haklarının korunmasına ilişkin önemli bir adım atılmıştır.

2000 yılında 3 veritabanına 12 kurumun üyeliğiyle çalışmalarına başlayan ANKOS, bunu 2001'de 11 veritabanı, 39 kurum; 2002'de 16 veritabanı, 59 kurum; 2003'de 20 veritabanı 78 kuruma çıkartmıştır. 2000 yılında kurumların abone oldukları toplam veritabanı 139 iken bu sayı 2002'de 239 ve 2003'de 411'e yükselmiştir. Son iki yılda % 72 oranında büyüme gösteren ANKOS, kurumların erişebildikleri toplam tam metin elektronik dergi sayısını 10.000'in üstüne çıkarmıştır (Karasözen, 2002, s. 107). 2005 yılında ANKOS' un üye sayısı 84'e, abone olunan veritabanı sayısı 32'ye yükselmiştir. 2001 yılında kurum başı ortalama abone olunan veritabanı sayısı 3,5 iken yeni aboneliklerle birlikte bu sayı 2006 yılında 9,5'e ulaşmıştır. 2009 yılına gelindiğinde ise üye sayısı 108, abone olunan toplam veri tabanı sayısı 63 ve toplam veritabanı aboneliği ise 1234 olmuştur (ANKOS, 2009).

TÜBİTAK EKUAL Kapsamında Erişim

TÜBİTAK ULAKBİM tarafından, 2005 yılında, Ar-Ge faaliyetleri gerçekleştiren üniversiteler, araştırma kurumları, sanayi kuruluşları ve bu faaliyetlere kaynak sağlayan tüm kurum ve kuruluşlara ulusal düzeyde bilgi hizmeti vermek amacıyla, 19 Kasım 2005 tarih, 136 sayılı TÜBİTAK Bilim Kurulu kararı ile ve Türkiye Araştırma Alanı (TARAL) kapsamında desteklenmek üzere, daha önce ANKOS kapsamında hizmete sunulan, IEEE/IEE Electronic Library ve WoS veritabanlarına ulusal düzeyde abone olunarak TÜBİTAK Elektronik Kaynaklar Ulusal Akademik Lisans - EKUAL hayata geçirilmiştir. Proje kapsamında Devlet, Vakıf, KKTC Üniversiteleri, Harp Okulları ve Akademisi ile Polis Akademisine hizmet götürülmesi hedeflenmiştir. Daha sonra 11 Şubat 2006 tarih ve 139 sayılı TÜBİTAK Bilim Kurulu kararı ile T.C. Sağlık Bakanlığı Eğitim ve Araştırma Hastaneleri kapsama dâhil edilmiştir. Bu kapsamda 2008 yılı verilerine göre:

Konsorsiyum çerçevesinde abonelik sağlanabilseydi ödenecek tutar 2006 yılı için 22.044 ABD Doları civarında olacaktı.

³ TRNSL 2004 yılında hazırlanmış ve . 2006 yılında gözden geçirilmiştir

- 85 Devlet üniversitesi, 30 Vakıf Üniversitesi, 5 KKTC Üniversitesi, 6 Askeri Kurum ve 53 Eğitim ve Araştırma Hastanesi ile TÜBİTAK ve bağlı enstitüleri olmak üzere toplam 180'den fazla kurum ulusal akademik lisans kapsamında yer almaktadır.
- 2008 Mart ayı itibariyle 20 akademik içerikli tam metin ve bibliyografik veritabanı erişime açılmıştır.
- 9.888 tam metin akademik dergiye, 880.000 konferans bildirisine, 1.800 standarda ülke genelinde erişim sağlanmıştır.
- EKUAL projesi kapsamında yaklaşık 1.168.690 araştırmacı, akademik içerikli EKUAL veritabanlarını kullanmaktadır.
- Bibliyografik veritabanları içerisinde yaklaşık 68.636.000 veri yer almakta ve yaklaşık 39.000 dergi indekslenmektedir (EKUAL, 2009)

Toplam üye sayısı 194'e yükselmesine rağmen, 2009 yılında yaşanan küresel ekonomik krize paralel olarak toplam veritabanı abonelik sayısı 10'a düşmüş, 2008 yılında 23 milyon ABD doları olan abonelik tutarı 15 milyon ABD dolarına gerilemiştir (Gürses, 2009).

2009 yılı sonuna gelindiğinde Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinin sayısı 130'u geçmiştir. Üniversiteler büyüklükleri, bütçe ve kullanıcı profiline göre ULAKBİM tarafından hizmete sunulan veri tabanları dışında, değişik konudaki tam metin ve/veya bibliyografik veritabanlarına da abone olmaktadır.

Bu çalışmada, bir devlet üniversitesi, bir de vakıf üniversitesi örnek alınarak her iki üniversitenin de abone olduğu veritabanları aşağıda değerlendirilmektedir.

Değerlendirme Kapsamına Alınan Veritabanları

Çalışmamız kapsamında bir özel ve bir de devlet üniversitesi incelenmesi planlanmıştır. Bu amaçla benzer bilim dallarında örgütlenme yapıları dikkate alınarak Ankara Üniversitesi ve Başkent Üniversitesi Kütüphanelerinin ortak abone oldukları tam metin veritabanları değerlendirme kapsamına alınmıştır. Değerlendirme kapsamına alınan veritabanları Tablo 1'de belirtilmiştir.

(Tablo 1): Değerlendirme Kapsamına Alınan Veritabanları

Veritabanları
BMJ Journals
EBSCOhost
Elsevier ScienceDirect
Emerald
IEEE/IEE Electronic Library
Oxford University Press
OVID-LWW
Sage
Springer
Taylor and Francis
Wiley-Blackwell

Elektronik Kaynakların Seçim Ölçütleri

Elektronik kaynakların kütüphane dermelerine girmeye başlamasıyla birlikte, bu kaynakların seçimi, değerlendirilmesi ve nasıl sağlanacağı konuları da gündeme gelmiştir. Derme geliştirmenin en önemli adımı olan seçim ve değerlendirme politikaları kütüphanelerin hazırlamış olduğu belli bir plan dâhilinde oluşturulmaktadır. Kütüphane dermelerinde elektronik kaynakların sayısının hızla artmasıyla beraber, derme geliştirme ile ilgili geleneksel modellerin, kütüphanenin ve kütüphane kullanıcılarının gereksinimlerini tam olarak karşılayıp karşılamadığının gözden geçirilmesi gerekmektedir (Al ve Al, 2003, s. 3; Evans, 1995, s. 77; Kluegel, 1997, s. 331).

Bununla birlikte, elektronik yayınlar yapısı ve doğası gereği basılı kaynaklardan farklı özellikler gösterdiğinden, kütüphanelerin elektronik kaynakların seçimi ve değerlendirilmesi konusunda yeni yaklaşımlar göstermesi kaçınılmaz bir durumdur.

Elektronik kaynakların seçiminde, derme geliştirme ile ilgili geleneksel uygulamalardan ayrı olarak, materyallerin doğasından kaynaklanan yeni kriterler eklenmektedir. Diğer taraftan, elektronik kaynaklara erişimle ilgili karmaşık konular, bu kaynaklara yönelik seçim işlerinden sorumlu kütüphanecinin görevini arttırmaktadır. Bütün bunlar; erişim, kapsam ve bulundukları ortamlar açısından farklı özelliklere sahip olan elektronik kaynaklar arasında, doğru kaynakları sağlamaya yardımcı olacak seçim

ölçütlerinin kullanılmasının gerekliliğini gündeme getirmektedir (Al ve Al, 2003, s. 4; Davis, 1997, s. 392; Guenther, 2000, s. 58).

Elektronik kaynakların seçimine ilişkin olarak verilen kararlar, çoğu durumda derme geliştirmeden sorumlu kütüphanecilerin elinden alınmaktadır. Bilgi sağlayıcılar tarafından uygulanan yaratıcı pazarlama stratejileri, sağlama kütüphanecilerinin, ürünlerin fiyatları üzerinde de temkinli davranmalarına neden olmuştur. Aynı zamanda kütüphaneciler, satın aldıkları ürünlerin kopyalanamaz bilgi sunup sunmadığını, bu ürünün almaları gereken en uygun ürün olup olmadığını ve ürünün genellikle çekici olan ilk fiyatlarının sabit kalıp kalmayacağını merak etmektedir. Sağlama kütüphanecileri oldukça pahalı bir biçimde satın aldıkları bilgilerin, fiyatını daha fazla ödeyememeleri veya ödeyemeyecek olmaları ya da satıcının ortadan kalkması durumunda tamamen kaybolup kaybolmayacağı hususu ile çok yakından ilgilidir (Akçal ve Kaya 2006, s. 82).

Çalışmamızda elektronik kaynakların seçimi ve değerlendirilmesi aşamasında, abone olunması planlanan elektronik kaynakların taşınması gereken özellikler; kapsam, içerik, işlevsellik, maliyet, lisans ve teknik özellikler gibi konular ele alınmıştır.

Kapsam

Elektronik kaynaklar incelenirken, kapsamında hangi konu ve disiplinlerle ilgili kaynakların bulunduğu, yoğunlaştığı alanların ne ölçüde geniş olduğu, bu kaynaklarda hangi formatlarda bilginin bulunduğu, kaynakların türleri gibi unsurlar araştırılmalıdır. Ayrıca kaynağın hitap ettiği kullanıcı grubunun beklentisinin ve gereksinimlerine uygun olması da gerekmektedir (Al ve Al, 2003, s.5). Bunlara ek olarak, özellikle tam metin dergilere sahip koleksiyonlardaki dergilerin hakemli olup olmadığı, etki değeri (impact factor) oranının ne kadar olduğu, uluslararası önemli indeks/abstraktlar tarafından indekslenip indekslenmediği gibi konular da önemlidir

İçerik

Elektronik kaynakların içeriği, kütüphanenin kullanımı, gereksinimi, düzeyi ve beklentisine uygun olmalıdır. Bu durumu saptamak için aşağıdaki sorulara cevap vermelidir.

- Geriye dönük erişim olanağı nedir?
  - Düzenli güncelleme yapıyor mudur?
  - Açıklayıcı bilgiler var mıdır? (yardım sayfaları, Türkçe kullanım kılavuzları),
  - Dergilere erişimde kısıtlamalar var mıdır? (üçüncü parti olarak adlandırılan veritabanlarında belirli zaman aralıklarında ambargolara rastlanmaktadır)
- (Akçal ve Kaya, 2006, s. 83)

İşlevsellik

Elektronik kaynaklardan kullanıcıların en üst düzeyde yararlanabilmesi için kullanımlarının kolay olması gerekir. İşlevsellik, elektronik kaynaklara yönelik seçim kararı vermede önemli bir unsurdur. Çünkü bir kaynağın kullanımı için teknolojik engeller söz konusuysa, kullanıcıların o kaynağı verimli olarak kullanması olanaksız hale gelecektir. İşlevsellik ile ilgi unsurları şu şekilde sıralayabiliriz.

- Uzaktan erişime imkan var mıdır?
  - Tarama arayüzleri kullanışlı mıdır?
  - Filtreleme özelliklerine sahip midir?
  - Açıklayıcı bilgiler var mıdır? (yardım sayfaları, Türkçe kullanım kılavuzları)
- (Allison, 2000; Al ve Al, 2003, ss. 7-8)

Maliyet

Elektronik kaynakların maliyetleri birçok unsura göre belirlenmektedir. Kaynağın kütüphaneye maliyeti, bu kaynağa aynı anda erişim sağlamak için izin verilen kullanıcı sayısına ve erişim yöntemlerine bağlı olarak da değişim göstermektedir (Salman, 2002, ss. 69-70) Elektronik maliyete ilişkin unsurlar şu şekilde sınırlanabilir:

- Geriye dönük erişim hangi yıla kadar inmektedir?
- Arşive ulaşmada ek bir ücret talep edilmekte midir?
- Kullanıcı sınırlaması var mıdır?
- Veritabanı ücretlendirilmesi neye göre yapılmaktadır?
- Yıllık fiyat artış oranları nedir?

Lisanslar

Kütüphane veya konsorsiyum elektronik kaynakları satın alma kararı verdiğinde, satıcı veya üretici firmayla kaynağın kullanımına yönelik olarak sınırlamaların ve izinlerin belirtildiği bir lisans anlaşması imzalamaktadır. Lisans anlaşmalarının niteliği, elektronik kaynakların kütüphaneye sağlanması ve kullanıcının erişiminde oldukça önemli rol oynamaktadır. Genel olarak lisans anlaşmalarının temel amaçları şunlardır (Al ve Al, 2003, s. 9; Metz, 2000, s. 719):

- Satın alınan veya erişim sağlanan kaynağın kapsamı hakkında bilgi vermek,
- Kaynağın hangi amaçlar için kullanılacağını belirlemek,
- İzin verilen ve yasaklanan kullanımlar,
- Tarafların yükümlülüklerini belirlemek,
- Aboneliğin sonlanması durumunda abonelik sonrası sürekli erişimin olup olmayacağını belirlemek,
- Yetkili kullanıcıları tanımlamak,
- Abonelik döneminin bitiminden sonra “yenileme (renewal)” işleminin nasıl yapılacağını belirlemek,
- e-Only modellerde DDP uygulamasının olup olmayacağını belirlemek,
- Abone olunan içerikte yapılacak değişikliklerde uygulamanın nasıl olacağını belirlemek
- Ödemelerin nasıl ve ne zaman yapılması gerektiğini belirlemek,
- Anlaşmazlık durumunda nelerin yapılacağı ve hangi mahkemelerin yetkili olacağını belirlemek,

gibi maddeler lisans anlaşmalarında ele alınan konulardan bazılarıdır. Ancak Lisans anlaşmaları veri tabanlarının kullanıcı ve hizmete sunucu açısından en önemli yasal belgelerdir. Bu çalışma kapsamı içinde bu kadarla sınırlı tutulmakla birlikte Lisans anlaşmalarının ayrıntılı olarak ele alınması ve lisans anlaşmalarında özellikle Uzaktan erişim, ILL (Inter Librarian Loan = Kütüphanelerarası Ödünç Verme), abonelik sonrası erişim gibi hususların çok iyi tanımlanması gerekmektedir.

Elektronik Kaynakların Seçiminde Kullanılan Kriterler ve Uygulanan Veritabanları

Araştırmamız kapsamında değerlendirmeye alınan veritabanları ve değerlendirme kriterleri sonuçları Tablo 2 de gösterilmiştir (Metz, 2000; Al ve Al, 2003; Jewell, 2001; Akçal ve Kaya, 2006, Davis, 1997).

(Tablo 2): Değerlendirme Kriterleri ve Veritabanlarındaki Durum

	Wiley-Blackwell	BMJ	EBSCO HOST	Emerald	IEE	OUP	OVID-LWW	SAGE	Science Direct	Springer	T&F
Erişim Hızlı ve Güvenilir	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Yayıncı/Aggregator	Y	Y	A	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
Geriye Dönük Erişim	1997	1997	Top-lama*	1997	Der	1997	Der	1997	1997	1997	1997
Abonelik Bitiminde erişim var mı?	E	H	H	H	E	H	E	H	H/K	E/K	E
Ambargo Var mı	H	H	E	H	H	H	H	H	H	H	H
Düzenli Güncelleniyor mu?	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Yönetici Modülü var mı?	H	H	E	H	H	E	H	E	E	E	H
Kişisel Hesap Oluşturulabiliyor mu?	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Yardım sayfası var mı	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Uyarı gönderme özelliği var mı?	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Otomatik e-posta atıyor mu?	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Filtreleme özelliği var mı?	E	H	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Kullanım için ek programa ihtiyaç var mı?	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H	H
Lisans Anlaşması var mı?	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Uzaktan erişim var mı?	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Eş zamanlı sınırsız kullanım var mı?	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
İstatistikler COUNTER uyumlu mu ?	E	H	E	E	E	E	E	E	E	E	E
İstatistikler web üzerinden alınabiliyor mu?	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E	E
Satın alma şekli	ANK	EKU ⁴	EKU	ANK	ANK	ANK	EKU	ANK	EKU	ANK	ANK
Yıllık fiyat artış miktarı	%5	%5	TE	%5	TE	%5	TE	%6	TE	%5	%5
Abonelik modeli	B+E	Elekt	TE	B+E	TE	B+E	TE	B+E	TE	B+E	B+E

* Toplama: Veri tabanındaki dergi arşivlerine erişim dergilere göre değişmektedir.

⁴ Bu veri tabanı 20 Nisan 2009 da ANKOS'a devredilmiştir.

Verilerin Değerlendirilmesi

Çalışmamız kapsamında Başkent Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi'nin abone oldukları ortak veritabanları değerlendirilmiştir.

BMJ Journals

BMJ Journals veritabanı, tıp ve sağlık bilimleri alanında lider 27 dergiye tam metin erişim imkanı sağlamaktadır. Son bir yıla erişim için ücret talep edilmesine rağmen veri tabanı hizmet sunucunun yürüttüğü hizmet politikası sonucu arşivine ücretsiz olarak erişilebilmektedir.

BMJ Journals veritabanı 2009-2011 yılları için konsorsiyum kapsamında lisans anlaşması imzalanmıştır. Fiyatlandırma FTE sayılarına göre yapılmış olup, üniversiteler FTE sayılarına göre küçük, orta ve büyük olarak sınıflandırılmıştır. Lisans anlaşması süresi 3 yıl olarak belirlenmiştir.

Veritabanı arayüzünde sadece dergi bazında tarama yapılabilmesinden dolayı araştırmayı zorlaştırmaktadır. Kullanım istatistiklerine web üzerinden erişilebilmesine rağmen, bu veriler her bir dergi için ayrı ayrı elde edilebilmektedir. Administrator/yönetici modülü bulunmaktadır. Tarama sonuçlarının saklanması, uyarı (alert) ve elektronik e-posta (e-mail) gibi özelliklerin olmasına rağmen tarama sonuçlarını filtreleme özelliği bulunmamaktadır.

EBSCOhost

Toplama bir veritabanı olarak EBSCOhost birçok yayınevine ait dergileri çeşitli paketler hâlinde sunmaktadır. EBSCOhost veritabanı tam metin içerikli yayınların yanında bibliyografik kayıt veya özet bilgileri de içermektedir. İçeriğindeki akademik ve bilimsel içerikli dergilerin %62,34'ü çeşitli sürelerle ambargolu olup bu dergilerin güncel sayılarına erişimi kısıtlanmaktadır. Paket kapsamında toplam tam metin yayın sayısı 44.000 ve aktif tam metin dergi sayısı ise 7.031'dir. EBSCOHost paketi üzerinden 20'nin üzerinde veritabanına erişim sağlanabilmektedir (EBSCO, 2009)

EBSCOhost veritabanı üniversitelerin ilk abone olduğu veri tabanlarından biridir. Önceleri yıllık anlaşma ile erişilen veritabanına, ANKOS kapsamında, 2007 yılında başlamak üzere 3 yıllık lisans anlaşması imzalanmıştır. 2008 yılında ise veri tabanı TÜBİTAK EKUAL kapsamına alınarak Türkiye’deki bütün üniversite ve SB Eğitim ve Araştırma Hastanelerinin erişimine açılmıştır. Fiyatlandırma üniversitelerin FTE sayılarına göre yapılmıştır.

Veritabanının toplama bir veritabanı olmasından dolayı değişen sürelerde ambargolar yer almaktadır. Ambargolu dergilerin oluşu yayıncı veri tabanlarına göre bir dezavantaj gibi görünse de, Ankara Üniversitesi’nde elektronik kaynakların kullanımı üzerine yapılan iki farklı araştırmada (Atılgan, Bayram 2006; Atakan ve diğerleri 2008) ençok kullanılan ikinci veri tabanının EBSCOhost olduğu saptanmıştır. Administrator/ yönetici modülünün olması, yaklaşık 20 veri tabanının tek arayüzden taranabiliyor olmasından dolayı kısmen bir “federe arama motoru” özelliği de taşıması, ambargolu olsa da hatırı sayılır sayıda tam metin dergiyi içermesi, web üzerinden istatistiklerin COUNTER uyumlu olarak sağlanabilmesi, e-posta, uyarı tarama sonuçlarını filtreleme, kişiselleştirme gibi özelliklere sahip olması veritabanının avantajları olarak dikkat çekmektedir.

Emerald

Emerald veritabanı; işletme, insan kaynakları yönetimi, pazarlama, kütüphanecilik, makine mühendisliği, elektrik ve elektronik mühendisliği konularında 178 dergiye tam metin erişim imkânı sağlamaktadır. Geriye dönük arşivi 1989’a kadar inmektedir (Emerald, 2009).

Emerald Veritabanı için konsorsiyum kapsamında, 2007 yılında, 3 yıllık lisans anlaşması imzalamıştır. Elektronik abonelikler, mevcut basılı aboneliğin %10’u ödenerek yapılabilir. Bu nedenle basılı aboneliğin kesilmesine izin verilmemektedir. Herhangi bir basılı aboneliği bulunmayan kurumlar firmanın belirlediği ücreti ödeyerek “e-only” modelde erişim sağlayabilmektedir.

Emerald veritabanı administrator/ yönetici modülüne sahip olmasına rağmen, kurumsal değişiklikler yapılamamaktadır. Web üzerinden istatistikler COUNTER uyumlu olarak alınabilmektedir. Geriye dönük sayılara erişim 1997 yılına kadar inmekte ancak bunlara erişim için her kuruma belirli oranda kota verilerek erişim

sağlanmaktadır. Kişisel hesap oluşturma, “e-posta”, “uyarı” ve filtreleme özelliklerine sahiptir.

IEEE/ IEE Electronic Library

Institute of Electrical and Electronics Engineers (IEEE) ve Institute of Electrical Engineers (IEE) organizasyonları tarafından, 1950 yılından bu yana yayınlanmış olan bütün süreli yayın, konferans bildirileri ve standartlara ait 2 milyonu aşkın dokümana tam metin erişim imkânı sağlanmaktadır. Veritabanı içerisinde 143 dergi, 1.900’ü aşkın standart bulunmaktadır. Her yıl 600 IEEE ve 27 IEE konferansı da veritabanına ilave edilmektedir (IEEE / IEE 2009). IEEE/IEE Electronic Library veritabanı; mühendislik alanındaki en büyük veritabanıdır. Yeryüzündeki mühendislik konulu yayınların yaklaşık % 30’unu içermesi nedeniyle alanının “önder veritabanı” olarak çok önemli bir yere sahiptir.

Veritabanı abonelik ücreti mühendislik fakültesi FTE sayılarına göre oluşturulan üç farklı gruba göre belirlenmektedir⁵. Yayınevi basılı abonelik şartı aranmamaktadır. İsteyen kurumlar mevcut basılı abonelikleri iptal edebilmektedir. 2006 yılından itibaren TÜBİTAK EKUAL kapsamına alınan veritabanına ULAKBİM üzerinden mühendislik fakültesi bulunan bütün üniversiteler ücretsiz olarak (ücretler TÜBİTAK ULAKBİM tarafından ödenmektedir) erişebilmektedir.

İstatistikler web üzerinden COUNTER uyumlu olarak alınabilmektedir. Ancak yönetici modülü bulunmamaktadır. Dergi, konferans ve standartlara geriye dönük erişim 1988 yılına kadar inmektedir. Seçilmiş olan IEEE dergilerine 1931’den günümüze erişim imkanı bulunmaktadır. Veritabanı, “e-posta”, “uyarı”, kişiselleştirme, filtreleme gibi özelliklere sahiptir. Abonelik sonrası erişim imkanı mevcuttur.

OUP Journals

OUP Journals veri tabanı; sanat, beşeri bilimler, biyokimya, moleküler, biyoloji, ekoloji, iletişim, bilgisayar, mühendislik, genetik, ekonomi, işletme, sağlık, tarih, dil,

---

⁵ Abonelik modeli olarak ANKOS kapsamındaki abonelik modeli verilmiştir. TÜBİTAK EKUAL kapsamında veriler elde edilememiştir.

edebiyat, hukuk, matematik, istatistik, tıp, müzik, felsefe, siyaset bilim, din, psikoloji, sosyoloji konularında 196 dergiye tam metin erişim sağlayan disiplinlerarası bir veritabanıdır. Geriye dönük erişim 1998 yılına kadar inmektedir (Oxford, 2009).

OUP Journals veritabanına konsorsiyum kapsamında üyelik, basılı + elektronik erişim ücreti veya sadece elektronik olarak iki farklı modelde yapılmaktadır. Veritabanına abonelik için basılı şartı olmamasına rağmen mevcut basılı dergilerin kesilmesine izin verilmemektedir. Abone olan kurumların ödeyeceği fiyatlar FTE sayılarına göre belirlenmektedir.

Veritabanında administrator/yönetici modülü bulunmamakla birlikte kullanım istatistikleri web üzerinde COUNTER uyumlu olarak alınabilmektedir. Ayrıca abone kurumlar IP ekleme, kurumsal bilgileri güncelleme gibi seçeneklere sahiptirler. Geriye dönük erişim 1995 yılına kadar inmektedir. Duyurular web üzerinden yapılmakta aynı zamanda, uyarı, kişiselleştirme, e-posta ve gönderme gibi fonksiyonlar da veritabanında yer almaktadır.

OVID- LWW

OVID-Lippincott Williams and Wilkins (OVID-LWW) veritabanı 271 tıp, sağlık bilimleri, hemşirelik ve eczacılık, konulu dergiye tam metin erişim imkânı sağlamaktadır (OVID-LWW, 2009). Veritabanı ile birlikte konsorsiyum kapsamında OVID-Medline tüm üyelere ücretsiz olarak erişime açılmaktadır.

OVID-LWW veritabanı elektronik erişim ücreti katılımcı sayısına göre belirlenmektedir. Üye sayısı arttıkça kurumların ödeyeceği ücretler de azalmaktadır. Veritabanı basılı abonelik şartı aramamasına rağmen mevcut basılıların kesilmesine izin vermemektedir. Geriye dönük arşivi 50 adet “High Impact Collection” dergiler için 1995 yılına kadar inmektedir⁶. 2008 Yılından itibaren TÜBİTAK EKUAL kapsamında abonelik devam etmektedir.

OVID-LWW veritabanına, lisans anlaşması gereğince, aboneliğin son bulması durumunda abone olunan yıllara erişim ücreti ödmeden erişilebilmektedir. Veritabanı limitleme, filtreleme gibi alanlarda değişik seçenekler sunmaktadır. Aynı zamanda kişiselleştirme, otomatik e-posta gönderme gibi özelliklere arayüzde yer verilmiştir.

⁶ Abonelik modeli olarak ANKOS kapsamındaki abonelik modeli verilmiştir. TÜBİTAK EKUAL kapsamında veriler elde edilememiştir

Web üzerinden COUNTER uyumlu istatistikler alınmasına rağmen administrator/yönetici modülü bulunmamaktadır.

Sage

Sage Publication tam metin dergi dermesi; iletişim, eğitim, yönetim ve organizasyon, malzeme bilimi, kriminoloji, hemşirelik ve sağlık bilimleri, siyaset, politika, psikoloji, sosyoloji ve kentsel araştırmalar ve şehir planlama gibi konularda 515 adet tam metin dergiye erişim imkanı sağlamaktadır. (Sage, 2009)

Sage veritabanı, Konsorsiyum kapsamında, basılı + elektronik ve sadece elektronik erişim modeli olmak üzere iki farklı modelde erişim imkanı sağlamaktadır. Basılı + elektronik modelde basılı dergi aboneliklerinin iptaline izin verilmemektedir. E-only modele geçmek isteyenler mevcut basılı abonelik bedellerinin konsorsiyum tarafından belirlenen oranını ödeyerek geçiş yapılabilir. (Sage, 2009)

Veritabanı yönetici modülüne sahiptir. İstatistikler web üzerinden COUNTER uyumlu olarak alınabilmektedir. Geriye dönük erişim 1997 yılına kadar inmektedir. Abonelik bitiminden sonra veritabanına erişim imkânı bulunmamaktadır. Kişiselleştirme, alert (Türkçe'si "uyarı"), otomatik e-posta (Türkçesi "e-posta") gibi özellikler mevcuttur.

ScienceDirect

Dünyanın önde gelen bilimsel içeriğe sahip yayınevlerinden biri olan Elsevier, ScienceDirect platformu üzerinden 2094 dergiye tam metin erişim imkânı sağlayan disiplinlerarası bir dergi koleksiyonuna sahiptir (aktif ve aktif olmayan dergiler dahildir). Söz konusu koleksiyonda; Elsevier, Pergamon, Academic Press, Churchill Livingstone, Urban & Fischer, Editions Scientifiques, North Holland, Elsevier Advanced Technology, W.B Saunders, Mosby, Excerpta Medica, Baillirerie gibi yayınevlerine ait dergilerin elektronik kopyaları bulunmaktadır (Elsevier, 2009).

Elsevier ScienceDirect veritabanı fiyatlandırma modeli, yayınevine ait basılı + elektronik erişim ücreti ödenerek abonelik modeli esas alınarak belirlenmektedir. Veritabanı abonelik maliyeti, konsorsiyum kapsamında belirlenen "elektronik erişim

ücreti” ve yayınevine ait “abonelik ücreti”nin toplamından oluşmaktadır. Elektronik erişim ücreti, konsorsiyum üyeleri tarafından veritabanı içindeki yayınların tüm içeriğine erişim sağlamak için ödenen ücrettir. Aboneliğin ilk yılı olan 2001 yılında bu ücret her bir üyenin basılı + elektronik abonelik ücreti esas alınarak belirlenmiş, ancak sonraki yıllarda elektronik erişim ücretinin üyeler arasında eşit paylaşımı sağlanmıştır. 2005 yılında yenilenen üç yıllık sözleşme kapsamında “e-only” modelde abonelik yenilemeleri yapılmıştır.⁷ 2006 yılından itibaren TÜBİTAK EKUAL kapsamında erişim sağlanmaktadır.

Veritabanı üzerinden “Comple Collection” ve “Freedom Collection”a eski üyeler 1995 ve sonrasına, yeni üyeler ise 2003 ve sonrasına erişim sağlamaktadır (TÜBİTAK, 2009). Abonelik bitiminden sonra basılı olarak abone olunan veya e-only modelde temel alınan dergilerin abonelik yapılan yıllarına ait içeriğine erişim devam edecek, ancak pakette yer alan diğer dergilere erişim imkânı olmayacaktır. Gelişmiş bir administrator/yönetici modülüne sahiptir. İstatistikler web üzerinden COUNTER uyumlu olarak alınabilmektedir.

Springer

Springer veritabanı; bilimsel, teknik ve tıp konularında 1280’den fazla dergiye tam metin erişim imkânı sağlamaktadır. Springer veritabanı üzerinden ayrıca 2000’den fazla elektronik kitaba da erişilebilmektedir (Springer, 2009).

Springer Veritabanı basılı + elektronik erişim modeline dayalı bir yapıda abonelik seçeneği sunmaktadır. Konsorsiyum kapsamında lisans anlaşması 2009 yılında 3 yıllık olarak imzalanmıştır. Basılı aboneliği bulunmayan kurumlar, Yayınevinin belirlediği abonelik ücretini ödemeleri gerekmektedir. Basılı + elektronik erişim modeline dayalı erişimde basılı abonelik iptaline izin verilmemektedir. Ancak isteyen kurumlar basılı abonelik tutarlarının konsorsiyum tarafından belirlenen oranını ödeyerek e-only modele geçebilmektedir.

Springer veritabanında geriye dönük erişim 1997 yılına kadar inmektedir. Administrator/ yönetici modülü bulunan veritabanında istatistikler web üzerinden COUNTER uyumlu olarak alınabilmektedir. Abonelik bitiminde üyeler Springer

⁷ Abonelik modeli olarak ANKOS kapsamındaki abonelik modeli verilmiştir. TÜBİTAK EKUAL kapsamında veriler elde edilememiştir.

üzerinden iki yıl süresince abone oldukları yıllara ücretsiz olarak erişebilmektedir. İki yıl sonunda erişime devam etmek isteyen kurumlar Yıllık firma tarafından belirlenecek platform ücretini ödemek şartıyla abone olunan yıllara erişimlerine devam edebilmektedir. Kişiselleştirme, “uyarı”, otomatik “e-posta” gibi seçenekler mevcuttur.

Taylor & Francis

Taylor & Francis veritabanı; tıptan mühendisliğe, sanattan ekonomiye kadar disiplinler arası 1165 dergiye tam metin erişim imkanı sağlamaktadır. Veritabanına erişim Informaworld platformu üzerinden sağlanmaktadır (Informaworld, 2009).

Veritabanı, basılı dergi aboneliği şartı aramamasına rağmen mevcut basılı abonelik iptaline izin vermemektedir. 2006 yılından itibaren isteyen kurumlar basılı aboneliklerinin konsorsiyum kapsamında belirlenen oranını ödeyerek “e-only” modele geçebilmektedir. Fiyatlandırma konsorsiyum üyeleri arasında eşit dağılıma göre yapılmaktadır. 2008 yılından itibaren TÜBİTAK EKUAL kapsamında erişime açılmıştır.

Veritabanında dergilerin geriye dönük erişimi, dergi bazında değişiklikler göstermekle birlikte, genellikle 1997 yılı sayılarından itibaren erişim mümkündür. Abonelik bitiminde abone olunan yıllara ilişkin erişim imkanı sağlanacaktır. Administrator/ yönetici modülü bulunmamasına rağmen istatistikler web üzerinden COUNTER uyumlu olarak alınabilmektedir. Ayrıca IP ekleme/çıkartma, iletişim bilgilerini değiştirebilme gibi seçenekler de mevcuttur.

Wiley-Blackwell

Wiley-Blackwell platformu üzerinden; işletme, ekonomi, finans, kimya, çevre, eğitim, mühendislik ,bilişim, hukuk ,matematik ,istatistik, tıp, materyal bilimi, psikoloji gibi alanlarda 1234 dergiye tam metin erişim imkanı bulunmaktadır.

Şubat 2007’de Wiley Yayınevi Blackwell Yayınevini satın almıştır. 2007 ve 2008 yıllarında mevcut platformlar üzerinden erişimler devam etmiştir. 2009 yılından itibaren Wiley-Blackwell ile üç yıllık bir lisans anlaşması imzalanmıştır. Veritabanına abonelik, basılı + elektronik veya e-only olmak üzere iki farklı modelde yapılmaktadır.

Basılı aboneliği olmayan fakat daha önceki yıllarda veritabanına abone olan kurumlar ve ilk defa abonelik yapacak kurumlar Yayınevi tarafından belirlenen ücreti ödeyerek abonelik yapabilmektedirler. Basılı + elektronik modelde dergi iptaline izin verilmemektedir.

Wiley-Blackwell Yayınevlerinin birleşmesinden sonra her iki koleksiyona da Wiley Interscience platformu üzerinden erişim sağlanmaktadır. Administrator/yönetici modülü bulunmayan veritabanında istatistikler COUNTER uyumlu olarak web üzerinden alınabilmektedir. Kişiselleştirme, “uyarı”, otomatik “e-posta”, gibi seçenekler mevcuttur. Geriye dönük erişim 1997 yılına kadardır. Abonelik bitiminden sonra abone olunan yayınlara erişim imkânı bulunmaktadır.

Sonuç

Araştırmacıların bilgiye erişiminde vazgeçilmez bir kaynak türü haline gelen elektronik kaynaklar bilgi merkezlerinde yerini pekiştirirken geleneksel basılı kaynakların da yoğun kullanımı devam etmektedir. Ancak, özellikle üniversite kütüphaneleri günümüzde süreli yayın abonelik tercihlerini elektronik kaynaklar yönünde kullanmaktadırlar. Bu nedenle bilgi merkezi çalışanları özellikle de derme geliştirme işini yapan kütüphaneciler yayınları değerlendirirken daha dikkatli davranmak durumundadırlar. Elektronik yayınlar da tür, özellik ve hizmet politikalarına göre farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıklar da göz önüne alınarak bu çalışmanın sonuçları şöyle özetlenebilir:

- Her geçen gün elektronik kaynakların sayısında görülen artış ve kütüphane bütçelerindeki payının yükselmesi nedeniyle bu kaynakları seçme ve değerlendirme konusu önemli hale gelmektedir.
- Araştırmamız sonucunda veritabanı üreticilerinin web üzerinden istatistik alınabilmesi konusuna gerekli önemi verdikleri görülmektedir.
- COUNTER’ın bütün veritabanı üreticileri tarafından benimsenmesi istatistiki verilerin sunulması konusunda bir standartlaşmaya gidildiği göze çarpmaktadır.
- Özellikle elektronik kaynak yönetimine olanak sağlayan yönetici modülünün bir çok kaynakta olmadığı görülmüştür.

- Veritabanlarından; T & F, OVID-LWW, Wiley-Blackwell dışında kalanların abonelik bitiminden sonra erişim imkanı sağlamadıkları görülmüştür.
- Elsevier ScienceDirect abonelik bitiminden sonra sadece mevcut basılı aboneliklere erişim imkânı sağlamaktadır.
- Toplama veritabanlarının ulusal kapsamda değerlendirilmesi konusunda dikkatli olunması gerekmektedir. Çünkü benzer nitelikte farklı veritabanlarının olması seçim ve değerlendirmede sıkıntılar yaratabilir.
- Çok farklı biçimlerde abonelik modelleri mevcuttur. Bunların belirgin bir şekilde standartize edilmesi gerekmektedir.
- EKUAL kapsamında abone olunan veritabanlarına ilişkin, abonelik maliyeti, yıllık ortalama artış ve konsorsiyum istatistikleri gibi bilgilerin lisans anlaşmalarının şartlarına göre verilemeyeceği gerekçesiyle sağlanamamıştır.

Öneriler

Varılan sonuçlar doğrultusunda elektronik kaynakların değerlendirilmesinde yürütülen işlemlere ek olarak koleksiyon geliştirme konusuyla ilgili kütüphane çalışanlarına yardımcı olmak amacı ile aşağıdaki öneriler sıralanabilir:

- Kurumların veritabanı abonelikleri her geçen gün artmaktadır. Kaynakların seçim ve değerlendirilmesinde mutlaka bir ekip çalışması yapılmalı ve elde edilen sonuçlar bütün kütüphane topluluğuna duyurulmalı ve uygulanmalıdır.
- Ulusal kapsama (EKUAL) alınacak veritabanlarına ilişkin üyelere daha kapsamlı bildirimler yapılmalıdır.
- EKUAL kapsamında abonelikleri devam eden ve değerlendirmeye alınan veritabanlarının abonelik maliyetleri, yıllık artış oranları ve benzeri bilgileri üyelerle paylaşılmalıdır. Aynı veritabanını kullanan konsorsiyum üyelerinin birbirlerinin kullanım verilerini görememesi de konsorsiyum yöneticilerinin anlaşma müzakereleri yaparken üzerinde durması gereken önemli konulardan birisidir.
- Konsorsiyum kapsamında veya kurumsal aboneliklerde FTE sayılarına göre yapılan fiyatlandırma modellerinde Türk üniversitelerindeki eğitim dilinin dikkate alınması gerekmektedir.

- Administrator/yönetici modülleri, elektronik kaynağa ilişkin düzenlemelerin yapıldığı alanlar olmasından dolayı bütün veritabanlarında standart hale gelmelidir.
- ANKOS ve EKUAL yönetimleri tarafından lisans anlaşması müzakereleri yapılırken, abonelik sonrası sürekli erişim konusunda, üyelerin erişim haklarını koruyacak maddelerin lisans anlaşmalarına konulması sağlanmalıdır.
- Abonelik modelleri yerine satın alma modellerine ilişkin alternatifler değerlendirilmelidir.
- Pahalı ve özel konulu elektronik kaynakların alımında ve kullanımında kütüphaneler arası işbirliğine gidilmeli, mümkünse çoğunluk değil bazı kütüphanelerin abone olması yoluna gidilmelidir.
- Çok yıllık anlaşmalarda lisans anlaşması dönemi bitmeden de üyelerin konsorsiyumdan çıkmasına izin verecek maddelerin lisans anlaşmalarında olması sağlanmalıdır.
- Özellikle e-Only erişim modellerinde, isteyen kütüphanelerin bazı dergilere basılı da abone olmak istemeleri durumunda, yayıncının basılı abonelik fiyatının genellikle 20-25%'ine karşılık gelen DDP (Deep Discount Price) uygulamasının olması sağlanmalıdır.
- Paket olarak abone olunan elektronik kaynakların içeriği dikkatlice incelenmelidir, dergilerin kalitesine “impact factor” ve indeksleme bilgilerine göre karar verilmelidir. Mümkünse tüm paket olarak değil, isteyen üyelerin daha sınırlı sayıda ve daha ekonomik olarak dergilere erişim sağlaması yönünde zorlamalar yapılmalıdır.
- Çok yıllık anlaşmalarda, paket içerisindeki önemli dergilerin transfer olması ya da içerikte belli oranda yayıncı tarafından yapılacak değişikliklerin olması durumunda lisansı iptal etme hakkına sahip olunmalıdır.
- Elektronik kaynaklarla ilgili anlaşmalar yapılırken, bir kurumun yetkili kullanıcıları tarafından, evlerinden ve ofislerinden şifre ya da proxy üzerinden erişmelerine izin verecek maddelerin olmasına dikkat edilmelidir.

Kaynakça

- Afzali, M. (2003). *Elektronik bilgi kaynaklarının üniversite kütüphaneleri üzerine etkileri: İran Temel Bilimler İleri Araştırmalar Enstitüsü örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Akçal, İ. ve Kaya, S. (2006). Bilgi merkezleri için veritabanı seçim kriterleri ve kullanıcı eğitimi, *Bilgi Dünyası*, 6 (1), 78-88.
- Allison, S., Beth M. ve Swanson S. (2000). Database selection: One size does not fit all, *College & Research Libraries*, 61 (1), 56-63.
- ANKOS (2009). 10 Nisan 2009 tarihinde ANKOS <http://www.ankos.gen.tr/> Web sayfasından erişildi.
- ARL (2002), ARL supplementary statistics 2000-2001. Association of Research Libraries. 1 Haziran 2009 tarihinde <http://www.arl.org/stats/pubpdf/sup01.pdf> adresinden erişildi.
- ARL (2004). Monograph and serial expenditures in ARL Libraries, 1986-2004. 23 Ekim 2009 tarihinde <http://www.arl.org/bm~doc/monser04.pdf> adresinden erişildi.
- ARL (2009). ARL Statistics 2007-2008. 20 Kasım 2009 tarihinde <http://www.arl.org/bm~doc/arlstat08.pdf> adresinden erişildi.
- Arms, W. (2002). Kitabhanehai digitali (Digital libraries). (Ferzane Şekori vd. Çev.). Tehran: Neşr Ku.
- Ashcroft, L. ve Langdon C. (1997). Electronic journals and university library collections. *Collection Building*, 18 (3), 105-114.
- Atılğan, D. Atakan. C., Bayram, Ö. ve Arslantekin S. (2008). An evaluation of the second survey on electronic databases usage at Ankara University digital library. *Electronic Library* 26 (2), 249-259.
- Atılğan, D. ve Bayram Ö. (2006). An Evaluation of the use of the digital libraries at Ankara University Turkey” *Journal of Academic Librariansip*, 32 (1), 86-93.
- BMJ Journals (2009) BMJ Web sayfasından 26 Mayıs 2009 tarihinde <http://group.bmj.com/products/journals/> adresinden erişildi.
- Chan, L. (1999). Electronic journals and academic libraries. *Library Hi Tech* 17 (1), 10-16.
- Curtis, D., Scheschy, M. V., ve Tarango A. R. (2000). *Developing and managing electronic journal collection*. New York: Neal-Schuman Publishers.
- EBSCOhost (2009). EBSCO Publishing Web sayfasından 14 Mayıs 2009 tarihinde <http://www.epnet.com/> adresinden erişildi.
- EKUAL TÜBİTAK ULAKBİM web sayfasından 1 Haziran 2009 tarihinde <http://www.tubitak.gov.tr> adresinden erişildi.
- Elsevier ScienceDirect (2009). Elsevier ScienceDirect Web sayfasından 5 Ocak 2006 tarihinde <http://www.sciencedirect.com/> adresinden erişildi.
- Emerald (2009). Emerald Web sayfasından 26 Mayıs 2009 tarihinde <http://www.emeraldinsight.com> adresinden erişildi.

- Evans, G.E. (1995). *Developing Library and Information Center Collection*. Englewood: Libraries Unlimited.
- Grenquist, P. (1997). Why I don't read electronic journals: An iconoclast speaks out. 22 Ekim 2009 tarihinde <http://quod.lib.umich.edu/cgi/t/text/textidx?c=jep;view=text;rgn=main;idno=3336451.0004.206> adresinden erişildi.
- Guenther, K. (2000). Making smart licensing decision. *Computer in Libraries*, 20(6), 58-60.
- Gür, Hakan. (2003). Elektronik derginin avantajları. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık Ulusal Sempozyumu. 20 Kasım 2009 tarihinde <http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/vt/uvv/tip//sempozyum1/hgur.pdf> adresinden erişildi.
- Gürses, E. A. (2009). IV. EKUAL toplantısı sunumları 1 Haziran 2009 tarihinde <http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/ekual/toplanti/ekual5/eg.ppt> adresinden erişildi.
- Harnad, S. (1996). Implementing peer review on the net: Scientific quality control in scholarly electronic journals. *Chemical and Engineering News*, 26 Mayıs 2009 tarihinde <http://www.cogsci.soton.ac.uk/~harnad/Papers/Harnad/harnad96.peer.review.html> adresinden erişildi.
- IEEE/IEE (2009). IEE Web sayfasından 6 Haziran 2009 tarihinde <http://ieeexplore.ieee.org> adresinden erişildi.
- Informaworld. (2009) 6 Haziran 2009 tarihinde Informaworld web sayfasından <http://www.informaworld.com/smpp/home~db=all> erişildi.
- Jewel, T. D. (2001). Selection and presentation of commercially available electronic resources: Issues and practices 18 Mart 2009 tarihinde <http://www.clir.org/pubs/reports/pub99/pub99.pdf> adresinden erişildi.
- Karasözen, B. (2002). Konsorsiyumlar ve ANKOS. *Kütüphanecilikte Yeni gelişmeler, Kavramlar, Olgular ... 37. Kütüphane Haftası Bildirileri 26 Mart - 01 Nisan 2002* içinde (ss. 106-113). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Kingsley, D. (2006). Open access publishing: A solution to the serials crisis? *Australasian Science*. 27 (2), 34-36.
- Kluegel, K. (1997). Redesigning our future. *Reference Quarterly*, 36 (3), 330-334.
- Lawrence, S. (2001). Online or Invisible. *Nature* 411 (6837), 521.
- Lindley, J. (2002). Konsorsiyumların gelişimi ve uluslararası kütüphane konsorsiyumu (T. Fenerci, Çev.). *Kütüphanecilikte Yeni Gelişmeler, Kavramlar, Olgular ... 37. Kütüphane Haftası Bildirileri 26 Mart-01 Nisan 2002* içinde (ss. 83-92). Ankara: Türk Kütüphaneciler Derneği.
- Metz, P. (2000). Principles of selection for electronic resources. *Library Trends*, 48 (4), 711-728.
- Mogge, D. (1999). Seven years of tracking electronic publishing: The ARL directory of electronic journals, newsletters and academic discussion lists. *Library Hi Tech*, 17 (1), 17-25.
- Montgomery, C. H. ve King D. V. (2002). Comparing library and user related costs of

- printand electronic journal collections: A first step towards a comprehensive analysis. 14 Mayıs 2009 tarihinde <http://www.dlib.org/dlib/october02/montgomery/10montgomery.html> adresinden erişildi.
- Montgomery, C. H. ve Spark, J. (2000). Framework for assessing the impact of an electronic journal collection on library costs and staffing Patterns 10 Haziran 2009 tarihinde <http://www.si.umich.edu/PEAK-2000/montgomery.pdf> adresinden erişildi.
- Moret, B.M.E. (1997). ACM's Journal of Experimental Algorithmics: Bridging the gap between theory and practice. 23 Ekim 2009 tarihinde <http://quod.lib.umich.edu/cgi/t/text/text-idx?c=jep;view=text;rgn=main;idno=3336451.0003.101> adresinden erişildi.
- Neal, J. G. (1996). Academic Libraries: 2000 and beyond. *Library Journal*, 121 (12). 74-76.
- Odabaş, Hüseyin. (2009). Teknolojik gelişmelerin bilgi merkezlerine etkisi ve elektronik yayınlar. 20 Kasım 2009 tarihinde <http://bilgibelge.humanity.ankara.edu.tr/ogrelfiles/ho/hob1.htm> adresinden erişildi.
- Odlyzko, A. M. (1999). Competition and cooperation: libraries and publishers in the transition to electronic journals. *Journal of Electronic Publishing*, 4 (4). 255 Mayıs 2009 tarihinde <http://www.press.umich.edu/jep/04-04/odlyzko0404.html> adresinden erişildi.
- OVID-LWW. (2009). OVID-LWW web sayfasından 6 Haziran 2009 tarihinde <http://ovidsp.tx.ovid.com/spa/ovidweb.cgi> adresinden erişildi.
- Oxford. (2009). 6 Haziran 2009 tarihinde Oxford Journals Web sitesinden <http://www.oxfordjournals.org/> adresinden erişildi
- Raney, K. R. (1998). Into a Glass Darkly. *Journal of Electronic Publishing*, 4 (2), 29.
- Salman, P. (2002). *Elektronik bilgi kaynaklarının seçimi ve değerlendirilmesi: Hacettepe Üniversitesi kütüphaneleri örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sage. (2009). 6 Haziran2009 tarihinde Sage web sayfasından <http://online.sagepub.com/> adresinden erişildi.
- Springer. (2009). 6 Haziran2009 tarihinde Springer web sitesinden <http://www.springerlink.com> adresinden erişildi.
- Stange, K. (1999). Electronic journals in Swedish academic institutions: A usage of Project MUSE and IDEAL full-text databases, 26 Mayıs 2009 tarihinde <http://www.kb.se/bibsam/utredn/stange.pdf> adresinden erişildi.
- T. Carol ve King, D. W. (1998). Designing Electronic journals with 30 years lessons from print. *Journal of Electronic Publishing*, 4 (2) 22 Mayıs 2009 tarihinde <http://www.press.umich.edu/jep/04-02/king.html> adresinden erişildi.
- Taylor&Francis (2009). 6 Haziran 2009 tarihinde informaworld Web sitesinden <http://www.informaworld.com/smpp/home~db=all> adresinden erişildi.

- Tonta, Y. (1997). Elektronik Yayıncılık, Bilimsel İletişim ve Kütüphaneler. *Türk Kütüphaneciliği*, 11 (4), 305-314.
- Tonta, Y. (2000). Elektronik Yayıncılıkta Son Gelişmeler. *Bilgi Dünyası*, 1 (1), 89-132.
- EKUAL hakkında. (2009). 25 Mayıs 2009 tarihinde <http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/ekual/hakkinda/> adresinden erişildi.
- TÜBİTAK EKUAL Veri Tabanları Lisans Koşulları (2009). 19 Kasım 2009 tarihinde http://www.ulakbim.gov.tr/cabim/ekual/lisans_kosul.uhtml adresinden erişildi
- Varian, H. R. (1998.) The future of electronic journals. *Journal of Electronic Publishing*, 4 (1). 22 Mayıs 2009 tarihinde <http://www.press.umich.edu/jep/04-01/varian.html> adresinden erişildi.
- Wells, A. (1997). Exploring the development of the independent, electronic, scholarly journal. 23 Mayıs 2009 tarihinde <http://panizzi.shef.ac.uk/elecdiss/edl0001/ch0402.html#moret> adresinden erişildi.
- Whisler, S. ve Rosenblatt, S. F. (1997). The library and the University press : Two views of the current system of scholarly publishing. 24 Mayıs 2009 tarihinde <http://www.arl.org/scomm/scat/rosenblatt.html> adresinden erişildi.
- Wilkinson, S.L. (May 1998). Electronic publishing takes journals into a new realm, *Chemical and Engineering News*, 24 Mayıs 2009 tarihinde <http://pubs.acs.org/hotartcl/cenear/980518/elec.html> adresinden erişildi.
- Yalçın, Y. (2006). *Elektronik veritabanlarında maliyet-fayda analizi: Başkent Üniversitesi Kütüphanesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe üniversitesi, Ankara.

Summary

Increasing costs of journal prices and decreasing library budgets have begun to put more pressure on collection development policies of libraries day after day. Decreasing library budgets and in opposition to this, users' expectations of much better service prove the necessity of libraries to be more choosy about selection and evaluation of sources.

Libraries, in addition to print collections created by traditional methods, have to give better services and reflect the opportunities offered by electronic publishing to service policy with taking advantage of improving data communication technologies. This new improvement has significantly changed the service understanding and collection development policies of the library and librarians.

Evaluation, providing of publications and this important change in services have come to an even more complicated and care demanding state with enhancement of database and emergence of consortiums.

For this purpose, criterias that should be discussed within the process of selection and evaluation of electronic resources are emphasized in our study. Especially, evaluations are made in the fields belonging to pricing of database, technical specifications, statistics, retrospective access and perpetual access after termination. The assessment of database bought after this evaluation process is examined with two universities taken as samples. Full text database which Ankara and Başkent Universities, chosen sample universities, subscribe to are included in the assessment. Electronic books and bibliographic database are excluded.

As a consequence of our study: The existence of various subscription models in database and distinctions in prices are observed according to FTE numbers, budgets, use counts of universities, and journals that universities subscribe to. As a result of this, absence of explicit expressions in license agreements about access to database, providing policies' changing model from individual subscription to by the agency of consortium obtaining models, and a drift from database provided by intermediary companies to database of publishing companies are seen. Especially after 2007 as a result of attempts of TUBITAK ULAKBİM, it is observed that not only the state universities with insufficient budgets, but also private universities prefer TUBITAK support instead of using their own budgets.